

JUŽNOAMERIŠKA POEZIJA 20. STOLETJA

José Lezama Lima

Narcisova smrt

Danaida tke zlati čas po Nilu,
zapreda ustnice, ki so hitele mimo,
med ustnice in razpeta jadra.
Snežila je roka ali ustnica ali ptica.
V snegu je bil krog in se je razpiral.
Roka brez krvi je bila svila, ki je brisala
popolnost, ki umira na kolenih,
se skrije v svojo vnemo in se igra.

Navpično od kipa ni videla čela,
ki se je odpiralo v mokri lotos.
V neskončnem kriku se je širil gozd
k jezljivi podvojitvi v puščici in smrti.
Ne hitita morda nad kraljevo čapljo
njen mrzli pogled in slabotni hlad večera,
krik, ki pomaga bežati v spanec,
mrzli plamen in bodičasti jezik?

Popoln obraz, lažniva zanesljivost ogledala.
Ogledalo pozabi na glas in noč,
svoja vrata le napol odpre spreminjastemu
svečeniku.

Maska in reka, ključ sna.

Hladni mrtvec in lasje, pregnani iz zraka,
ki jih spočenja, iz zraka, ki jim laže,
so iz življenja, iztrganega oblaku in
odprtih ustom, zanikanim v nemirni krvi.

Krotka je samo, ko se vzpenja v prsih,
 pozabljena od diha, ki pozablja in prazni.
 Pozabljen papir, sveži rani se mudi
 k drhtečemu srcu in nasmehu k školjki.
 Roka, ki je v zraku širila črte,
 briše nasmehe, blodeče po snegu.
 Zdaj prinaša sluh školjki, ta pokopava
 vztrajni sluh v svilo robnika.

Od toče prezeble melise in reka, zaledenela
 od jader, čakajo na znamenje žalostnega
 zlatega lista, dvignjenega v spiralo
 nad jesenja vrtinčastih voda.
 Sladki rubin je vzdihoval v svojem begu,
 poganjajoč se kvišku.
 Že hiti jesen po zapuščenih otokih, okrašenih,
 in osamljena golobica se seli med dva
 pokopana lista.
 Reka z vsemi svojimi očmi je oznanjala to,
 kar teži luno na ramenih, in dih,
 ki se je spreminjal v sij.

Plamenice, kot ribe, droben mladenič napravi noč
 in nebo,
 lok in trdnjavo in goreče kače, ledeno svečo
 in krta.
 Vijoličasto perje, ki se ni zmočilo, riba, ki strmi vame,
 grob.

Viteški fazani ne opazijo več roke brez odmeva,
 razprostrt utrip:
 prsti v negibnem koledarju in stud
 na svojem mračnem prestolu.
 V marmorni vdolbini se počasi rojeva val,
 se razgleduje po ramenih, ki me nikdar ne vprašujejo,
 v strupu, ki se nikdar ne skvari, v njegovem
 grbu ni žrebcev ne fazanov.

Kot se širi odsotnost v oddaljujoči se puščici,
 kot diha jagoda, ko snuje svoj kristal,
 tako teče jesen, v kateri umirajo njegove ustnice,
 tako stre toča pogled v krhkem ogledalu,
 ki ga objema in se mu laska s perjem po ustnicah,
 labirint in laskanje,
 skupaj s studencem, ki namaka sen.
 Odsotnost, ogledalo v laseh, ki jih širi po obali,
 vprašuje vsak las zase in se zabava.

Lahen list prekipeva v vzpon, ki ga prevzema.
 Ni korintski zavoj izdaja omiljenih mirabel,
 ki spet zloži ogledalo ali pa ga prepluje slepi
 izgnanec?
 Se že čuti drhtenje ptice v minljivi roki?
 Samo ptica omahne, roka, ki razteza ječo,
 bogovi, potopljeni med kamnom, ognjencem
 in kačjim pastirjem.
 Če odsotnost vprašuje po slabotnem snegu,
 ne pušča krogov v perju, ampak le
 zapuščeno potopljeno pulpo.

Žalost – tesen zavoj v pepelnati čaplji –
 preleti prostor, ki ga odstirajo roke, odsotno
 znamenje in oživljeni žafran, nežne podvojitve
 njegovih skrajnosti.
 Poklicani se otepajo spečih, gubajo valove,
 ki butajo okrog spečega šaha, njegove
 upepeljene tiare.
 Njegov upepeljeni les kroti kljun kipečega laboda.
 Pomol, ves v blesku: ponarejeni diamanti,
 spreminjajoče se perje: gladki atlas.
 Zeleni kriki: valovi se v svojih
 venah igrajo blisk in krotko smrt.

Tesni trakovi jim ponujajo neme ustnice.
 Košare od vzhoda zajemajo vodo lune.
 Najbolj usnuli so ti, ki se jim najbolj mudi,
 perje pokopavajo v krik, preoblečeno
 sikanje med čeli in grebljicami.
 Zglajeni marmor, kot reka, ki ukrivi in omreži
 razbite ustnice, toda slepi nihajo.
 Spirale junaškega tenorja padajo v prsi golobice
 in tam kljubujejo, dokler ne zablestijo
 kot puščice v plašču noči.

Puščica švistne, ena rama odpotuje.
 Blisk je vijolica, če se zapiči v sneg in kljubujoči
 obraz.
 Mokra zemlja se vzpne do obraza, puščica obstane.
 Lunin prah in mokra zemlja, odlomljeni profil
 v oblaku, ki je ogledalo.
 Brez žeje se ločijo roke od hladnih peruti
 noči in jezljive nemoči školjk v njeni ječi,
 ne vprašujejo koral v žlebičkih čebel in se budijo
 v skrivnostni zmedi, spominjajo se
 upognjenih rok in odslikave čela.

Od včeraj se vprašanja poigravajo ali obmolknejo
 ob utripu prašnih plodov ali otokov,
 na katerih taborijo zakladi, ki jih razkriva
 jeza, se jim laska, jih obtožuje.
 Dečki se mučijo na oreh in ob svojem glasu in
 v plamenu studenec spočenja njihove korenine
 in njihovo bivališče iz pokopanih krikov.
 Če se oddalji, navpična čebela, uniči ogledalo
 nemo reko.
 Če se sirena potopi do srede ognja, stkejo niti,
 ki brazdajo zimo, belo telo v vprašanjih
 zaprašnega kipa.

Zvočno telo čebel, roj, ki ga nagovarjajo neme smreke,
prebujajoč valovanje v jasnih plapolajočih ognjih
in v pridušenih letih, ki jih vodi golobica
brez oči, s kriki, njeno čelo brez nageljna
je ogledalo valov, ne spominov.

Srečujejo se v očeh, v nageljnu, ne vedno gorečem,
tkejo brezno prečiščenega snega ali tožijo
na podprtem nebu.

Konji, vodijo jih pogledi, če sneg ali baker
prečistita prošnjo ali najbolj kljubovalne upogneta
do nekdanje némosti, že brez neba.

Sneg, ki ne prodre v sistre, se prepira v listih,
premica stre steklo v sluhu, plahe korale že
prižigajo bela gnezda v svojem središču,
pobegle dečke na jelénih jeze v njihovih rožnatih
gozdovih.

Glasovi spreminjajo koralo in kodrastega dečka, sneg
poti, kjer se zvočno telo ziblje s smrekami,
jih nežno obrobja.

Toda pogumna smreka je že steber dima, iz vode,
da je kanarček njena igla in studenec, v vetru
raztočen.

Narcis, Narcis. Rogovje ubitega jelena so ribe,
so plameni, so flavte, so ogrizeni prsti.

Narcis, Narcis. Lasje, vihteč florete, lomijo profile,
ustnice svoje namene, žalostni plameni valov
grizejo svoja stegna.

Ribe zelenega mraza, zrak v ogledalu brez žlebičev,
grozd golobic, skritih v mrtvem grlu:
hči puščice in labodov.

Bela čaplja, školjka v valu, prezrt oblak, pena je
visela od oči, marmorna kaplja, ljubki podstavek
ni daroval.

Zoreči krika v snegu, skrivnost v spremenjeni
krvomočnici.

Svilena razuzdana belina se razpenja prek ustnic,
razkriva pozabo po otokih, meči in trepalnice
prihajajo, da prinesejo sen, da uklonijo
ogledalo na bregu zemlje in nečiste skale.

V školjki ni vlažnih ustnic, ki iščejo pokončno
nit, sužnji obrisa in suhih jader grizejo zrak
do sončnice, ki spreminja svoj zvok v zlatorumeno
sončnico slanega apna, išče školjko glasu
v zlatorumenem ogledalu smrti.

Če prečka ogledalo, vzkipijo vode in vznemirijo sluh.
Če sede na njegov breg ali na čelo, utripa stotnik
v njegovem boku.

Če spregovori na glas, preniknejo v pogled in
v snu gubajo črke.

Val zraka ovije belično skrivnost, kožo, ujeto na
harpuno, ki ji je hlinjeno obarvano ogledalo
senca spomina in trenutek tišine.

Že prestopa belina navpično neskončnost v suhih
plamenih in v pršečih listih.

Ploha neuresničenih čebel pika vodno brazdo,
jo prosi za bok.

Tako je ogledalo dognalo zamolčano, tako je utekel
Narcis ob plimi brez kril.

Paviljon praznine

Z vijakom
 sprašujem steno,
 z brezbarvnim glasom,
 z barvo, ki jo zastira plašč.
 Toda opotekajoč se
 in nenadoma oslepljen, komaj
 zaznam razpoko v steni.
 Nenadoma se domislim
 in hočem z nohtom razkriti
tokonomo v steni,
 majhno praznino,
 ki jo zelo potrebujem.
 Tja grem vse manjši,
 da bi se spet pojavil,
 da bi se spet otipal in postavil
 čelo na pravo mesto.
 Majhna praznina v steni.

V kavarni sem,
 razmnoževalki naveličanosti,
 vztrajni *daquiri*
 se vrača kot nekoristen obraz,
 da bi umrl za pomlad.
 Z roko grem po obšivu obleke,
 ki se mi zdi hladna.
 Nikogar ne pričakujem,
 toda vztrajam v misli, da mora nekdo priti.
 Nenadoma narišem z nohtom
 majhno vdolbino na mizi.
 Imam *tokonomo*, praznino,
 izvrstno družbo za pogovor
 v kotu »Aleksandrije«.
 Z njo grem po Pradu
 s skupino drsalcev.
 Bil je otrok, ki je vdihaval
 vztrajno roso neba
 obenem s praznino, kot mačko,
 ki nas obkroži s telesom,
 s tišino, polno svetlobe.

Z mislijo vztrajati blizu tega,
 kar nas obkroža, in
 blizu svojega telesa,
 da se naša misel in njen ovoj
 ne končata v majhni praznini
 v steni
 ali v svilenem papirju, napravljeni
 z nohtom.
 Odidem vse manjši,
 pika sem, ki izgine in se vrne
 in se vsa pogrezne v *tokonomo*.
 Napravim se nevidnega
 in na drugi strani dobim nazaj
 svoje telo, plavajoče ob obali,
 obdano z zastavami snega diplomirancev,
 z matematiki in igralci z žogo.
 Praznina je manjša od igralne karte
 in je lahko velika kot nebo,
 napravim jo lahko z nohtom
 na robu skodelice za kavo
 ali na nebu, ki se ugresa na naša ramena.

Začetek se druži s *tokonomo*,
 v praznini se lahko skrije tudi kenguru,
 ne da bi izgubil svojo poskakujočo radost.
 Nastanek votline
 je skrivnosten in še kar naprej
 povečuje svojo grozo.
 Skriti se tam pomeni bati se:
 lovski rogovi odmevajo
 po mrzlem gozdu.
 Toda praznina je tiha,
 privabimo jo lahko z nitko
 in napovemo v malenkostih.
 Praska v steni, napravljena z nohtom,
 omet odpada
 kot lupina nebeške školjke.
 Je dolgočasje v praznini
 prva ali poslednja možnost?
 Zaspim, v *tokonomo* izhlapim
 še tisto, kar vztraja.

José Lezama Lima se je rodil v Havani na Kubi leta 1910. Študiral je pravo. Z devetnajstimi leti je objavil prve pesmi v revijah, ki so tedaj utirale pot moderni kubanski poeziji. Omeniti moramo zlasti revijo *Órígines*, okoli katere so se zbirali najsijajnejši mladi kubanski intelektualci in pesniki (Vitier, Marruz, Diego). Vse do svoje smrti je bil Lezama odvetniški uradnik, njegova prava strast pa je vedno bila le poezija, intelektualno razpravljanje, dopisovanje in kajenje cigar. Umrl je leta 1976. Lezama je leta 1937 vznemiril kubansko literarno občinstvo z nenavadno hermetično pesnitvijo *Narcisova smrt* (*Muerte de Narciso*). Pojav tega dela je pomenil kubansko literarno revolucijo. Posthumno so leta 1978 izdali *Fragmentos a su imán* (*Drobci k svojemu magnetu*), ki je morda njegova najlepša knjiga poezije. Iz nje je tudi pesem *Paviljon praznine*, ki razkri-va véliko obsesijo tega skrivnostnega pesnika. Zadnja leta se je namreč intenzivno ukvarjal s problemom *tokonoma*, polne praznine, nabite z energijo. Praznina se lahko pojavi nenadoma, potem ko jo vztrajno zasledujemo. Sama po sebi je nekakšen vizionarni trans: skozi črno praznino se lahko odpre vesolje, in tam uzremo nove obale.